

The Importance of Water Resources Ecotourism on the Tourism Development of Mountainous Areas (Case study: Hamadan province)

A.R. Ildoromi^{1*}, M. Ghorbani²

1- Associate Professor, Department of Range and Watershed Management, University of Malayer, Iran. 2- M.Sc. in Habitat and Biodiversity, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

*(Corresponding Author Email: Ildoromi@gmail.com)

Received: 23-10-2016

Accepted: 12-04-2017

اهمیت اکوتوریسم منابع آبی در توسعه گردشگری مناطق کوهستانی (مطالعه موردی: استان همدان)

علیرضا ایلدرمی^{۱*}، محمد قربانی^۲

۱- دانشیار گروه مرتع و آبخیزداری، دانشگاه ملایر. ۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد محیط‌زیست-زیستگاه‌ها و تنوع زیستی، واحد علوم و تحقیقات تهران.
*(نویسنده‌ی مسئول، E-Mail: Ildoromi@gmail.com)

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۸/۰۲

تاریخ پذیرش: ۹۶/۰۱/۲۳

Abstract

In recent years, ecotourism and tourism with a focus on water resources has attracted more attention. In many mountain valleys of Iran during the last fifty years, the use of natural resources, especially water, has continuously increased. A steady increase in the consumption and subsequent pressure on natural resources in the context of these areas has created serious challenges. The purpose of this study is to identify the role of water ecotourism in tourism development in mountainous areas using a descriptive - analysis approach. The weaknesses, strengths, opportunities, and threats to water resources in ecotourism development were extracted through closed interviews with 20 aboriginal candidates and 30 local authorities, and were made available in the form of a questionnaire to tourists. SWOT analysis shows that among all internal factors affecting the development of ecotourism in the area of water resources, 11 factors as strengths and 8 factors as weaknesses were identified and evaluated. The analysis shows that among all external factors affecting the development of ecotourism in the area of water resources, 10 factors as external opportunities and 9 factors as external threats facing these regions were identified. Finally, using the SWOT technique it was shown that the ecotourism in the area of water resources are very robust in the considered areas (3.33 and 3.34 points in terms of internal and external factors, respectively). In the considered area, there is a good potential for the agricultural crop and livestock packaging industry, rural small industries, and tourism activities. Relying on participatory management, development, and implementation of appropriate strategies, especially competitive, we are able to use the potential of the region to create jobs and income in order to reduce the pressure on natural resources, especially water, in non-agricultural sectors. The analysis of the data indicates that water ecotourism development cause the conservation of the environment so that it can provide the most use at the lowest cost.

Keywords: Water resources, Ecotourism, Tourism, SWOT Model, Hamedan province.

چکیده

در سال‌های اخیر طبیعت‌گردی و گردشگری با محوریت منابع آب مورد توجه قرار گرفته است. در بیشتر دره‌های کوهستانی ایران طی پنجاه سال گذشته، استفاده از منابع طبیعی بویژه آب به طور مداوم افزایش یافته است. افزایش مداوم مصرف و به دنبال آن فشار بر منابع طبیعی زمینه بروز چالش‌های جدی را در این مناطق به وجود آورده است. هدف این تحقیق شناسایی نقش اکوتوریسم منابع آبی استان همدان در توسعه گردشگری مناطق کوهستانی بوده که از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی برای بررسی این نقش استفاده شده است. نقاط ضعف، قوت، فرصت و تهدید توسعه اکوتوریسم منابع آبی استان از طریق مصاحبه‌ی بسته با ۲۰ نفر از افراد مطلع محلی و ۳۰ نفر از مسئولین استخراج شده و در قالب پرسشنامه‌ای از اختیار گردشگران قرار گرفت. براساس نتایج تحلیل SWOT، از بین مجموع عوامل داخلی مؤثر بر توسعه اکوتوریسم منابع آبی در نواحی مورد مطالعه، تعداد ۱۱ عامل به عنوان نقاط قوت و تعداد ۸ عامل به عنوان نقاط ضعف مورد شناسایی و ارزیابی قرار گرفتند. همچنین این تحلیل نشان می‌دهد که از بین مجموع عوامل خارجی مؤثر بر توسعه اکوتوریسم منابع آبی در نواحی مورد مطالعه، تعداد ۱۰ عامل به عنوان فرصت خارجی و تعداد ۹ عامل به عنوان تهدید خارجی پیش روی این نواحی قرار گرفته‌اند. همچنین نشان داد اکوتوریسم منابع آبی مناطق مورد نظر قوت بسیار بالایی (۳/۳۳ امتیاز از نظر عوامل داخلی و ۳/۳۴ امتیاز از نظر عوامل خارجی) را دارا هستند. در محدوده مورد مطالعه ظرفیت‌های مناسبی برای ایجاد صنایع بسته‌بندی تولیدات زراعی و دامی، صنایع کوچک روستایی و فعالیت‌های گردشگری وجود دارد که با تکیه بر مدیریت مشارکتی و تدوین و اجرای استراتژی‌های مناسب بویژه رقابتی، می‌توان از امکانات بالقوه‌ی منطقه جهت ایجاد شغل و درآمد در بخش‌های غیرکشاورزی به منظور کاهش فشار بر منابع طبیعی به خصوص آب استفاده کرد. نتایج حاصل از تحلیل پرسشنامه‌ها نشان داده که توسعه اکوتوریسم منابع آبی می‌تواند باعث حفظ محیط‌زیست شده بطوریکه بیشترین استفاده با کمترین هزینه را فراهم می‌آورد.

واژه‌های کلیدی: اکوسیستم آبی، اکوتوریسم، گردشگری، مدل SWOT، استان همدان.

روستاهای مورد مطالعه را بررسی نموده، سپس بر اساس شاخص‌های مؤثر در توسعه اکوتوریسم تالابی به طراحی راهبردهای توسعه این نوع اکوتوریسم اقدام نموده است. حیدری (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای با عنوان "ارزیابی قابلیت‌های گردشگری شهر زنجان و راهبردهای تقویت جذب گردشگر" تکنیک SWOT را جهت شناخت عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری این شهر و ارائه استراتژی و راهبردهای علمی و عملی در این راستا بکار برده و از مدل AHP به منظور اولویت‌بندی استراتژی‌های تعیین شده استفاده کرده است.

رضانی (۱۳۹۰) در پژوهش خود به شناخت و ارزیابی آسیب‌پذیری سواحل انزلی با استفاده از مدل SWOT پرداخته است. نتایج این تحقیق نشان داده که در نوار ساحلی این بندر عواملی چون سواحل شنی با شیب مناسب، نقطه قوت ناحیه محسوب می‌شود. در حالی که به دلیل عدم مدیریت و نظارت بر این سواحل، ورود آب‌های آلوده که از رشت و سایر نواحی) حوضه فومنت (وارد ساحل و دریا می‌شوند باعث تهدید آن شده است. ضیایی و میرزایی (۱۳۸۸) به مطالعه چالش‌های مدیریتی و توسعه گردشگری در سواحل جنوبی دریای خزر مانند تالاب میانکاله پرداختند. هدف این پژوهش ارزیابی جامع توانمندی‌ها و تنگناهای تالاب میانکاله در راستای حفاظت از زیستگاههای طبیعی و حمایت از تنوع زیستی (QSPM)^۱ و ارائه بهترین راهبرد مدیریتی با استفاده از ماتریس برنامه‌ریزی کمی راهبردی SWOT و مدیریت بهینه آن به منظور بهبود وضع حفاظت موجود و تقویت نقاط قوت و استفاده از فرصت‌ها بوده است.

بررسی نتایج تحقیقات مختلف نشان می‌دهد که ماتریس SWOT با در نظر گرفتن شرایط و عوامل داخلی و خارجی حاکم بر یک سیستم، مبنای خوبی را برای تدوین راهبردها فراهم می‌آورد (Huang و Chang، ۲۰۰۶). در این پژوهش برای پاسخ‌دهی به سوالات تحقیق در ارتباط با وضعیت اکوتوریسم منابع آبی استان همدان (سوالاتی همچون پتانسیل‌های خاص منابع طبیعی آبی همدان در جذب گردشگران چیست؟ و آیا توسعه اکوتوریسم منابع آبی استان موجب حفظ محیط زیست و استفاده بهینه از چشم‌اندازهای طبیعی با کمترین هزینه خواهد شد؟) روش SOWT مورد نقد و بررسی کارشناسانه قرار گرفته و در انتها ضمن بیان نقاط ضعف و قوت، فرصت و تهدید اکوتوریسم منابع آبی استان همدان، پیشنهادهای جهت بهره‌برداری مؤثر و مفید از این تکنیک ارائه می‌شود.

و پست‌ترین مکان این استان اراضی عمرآباد در کنار رود قره‌چای در بخش شرا و پیشخوار است. به طور کلی مناطق مرتفع استان آب و هوای سرد کوهستانی دارد و مناطق جنوبی آن (ملایر و نهاوند) دارای آب و هوای معتدل کوهستانی است. حداکثر دما ۳۵ درجه سانتی‌گراد و میانگین حداقل دما ۲۵/۴- درجه سانتی‌گراد است. شکل (۱) موقعیت جغرافیایی منطقه مورد تحقیق را نشان می‌دهد.

جاذبه‌های مناطق کوهستانی از جمله مهم‌ترین چشم‌اندازهایی هستند که همه ساله توریست‌ها را به خود جلب می‌کنند. در کشور ما کوهستان‌های دماوند، سلان، سهند و... از مهم‌ترین جاذبه‌های کوهستانی هستند که به علت وجود طبیعت بکر و زیبا پذیرای توریست‌ها از اقصی نقاط کشور و جهان هستند. استان همدان نیز در منطقه کوهستانی غرب کشور در میان ارتفاعات زاگرس و ایران مرکزی واقع شده که از جانب شرق به ارتفاعات و بیابان‌های ایران مرکزی با پستی و بلندی‌های فراوان و دشت‌ها و مناطق کوهستانی، قله‌های مرتفع، رودخانه‌ها، چشمه‌سارها، و سرآب‌های متعدد و غارها و تالاب‌های زیبا که پناهگاه‌هایی ارزشمند برای حیات وحش می‌باشند، قابلیت‌هایی بی‌نظیر در زمینه پذیرش علاقمندان به طبیعت را دارا می‌باشد. به طور کلی از دلایل مهمی که ساماندهی و طراحی محیط‌های کوهستانی را می‌طلبد می‌توان به موارد همچون فشار گردشگری، احداث مسیر در کوهستان، گسترش شهر به سمت کوهستان به دلیل فشار استفاده‌های مردمی، همچنین فرسودگی حاصل از فشار روز افزون بهره‌برداری و آسیب‌پذیری اکولوژیکی و حادثه‌خیزی آن و عدم شناخت عناصر فضاهای ارزشمند کوهستان یا به عبارتی روحیه کوهستان، فقدان درک درست از توپوگرافی محل که مانع درک درست برای طراحی می‌باشد، اشاره نمود (جوزی، ۱۳۹۴).

Ping (۲۰۰۶) در مقاله‌ای با عنوان تحلیل SWOT از صنعت اکوتوریسم پارک جنگلی ملی کوهستان Zipeng، با استفاده از روش تجزیه و تحلیل SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای صنعت اکوتوریسم در این پارک را بررسی کرده است. Lixao-dong (۲۰۰۵) در پژوهشی تحت عنوان کاربرد SWOT در برنامه‌های سفر به پارک‌ها در جین‌یویی‌تان، نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و تهدیدهای وضعیت فعلی این منطقه را بررسی نموده و از طریق تجزیه و تحلیل کاملی از داخل و محیط خارج از آن، پایه نظری برای تدوین توسعه و برنامه‌های ساخت و ساز پارک ملی کشت و زرع در جین‌یویی‌تان گذاشته شد. وزین (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان تدوین الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم تالابی در راستای سلامت اکوسیستم تالاب و پایداری جوامع روستایی، در محدوده تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز با روش توصیفی - تحلیلی و شیوه میدانی (پرسشنامه)، ظرفیت اکوتوریسم تالابی در

مواد و روش‌ها

• منطقه مورد مطالعه

استان همدان که در غرب ایران واقع شده، با مساحت ۲۰ هزار و ۱۷۲ کیلومتر مربع، ۱/۲ درصد از کل مساحت کشور را در بر می‌گیرد. بلندترین نقطه ارتفاعی استان قله الوند با ارتفاع ۳۵۷۴ متر

در فرانسه و غارهای شوالیه و بوکان در استرالیا، چنین زیبایی خیره‌کننده‌ای وجود دارد. آب دریاچه‌های غار، بدون رنگ و بو می‌باشد و مزه آن معمولی است. همچنین گونه حیات جانوری در آن وجود ندارد. عمق آب غار در قسمت‌های مختلف آن از صفر تا ۱۲ متر در نوسان است (شکل ۲).

شکل ۲- غار علیصدر

• آبشار گنج‌نامه:

آبشار گنج‌نامه در ۵ کیلومتری غرب شهر همدان در دامنه‌های کوه الوند و در کنار کتیبه‌های گنج‌نامه قرار دارد. این آبشار ۱۲ متر ارتفاع دارد و دارای آب دائمی است. در زمستان‌ها نیز جریان دارد اما در برخی موارد که یخبندان شدید است یخ می‌زند. دبی متوسط آب این آبشار ۲۰۰ لیتر در ثانیه است که از دره زیبای عباس‌آباد و گنج‌نامه می‌گذرد. این آبشار در مسیر صعود به ارتفاعات کوه الوند و نزدیک شهر همدان واقع شده است. وجود قندیل‌های یخی در فصول سرد، زیبایی این آبشار را دو چندان و خیل عظیمی از یخ‌نوردان را به خود جذب می‌کند. همچنین در فصول گرم سال علاوه بر گردشگران، صخره‌نوردان در صخره‌های اطراف آن سنگ‌نوردی می‌کنند (شکل ۳).

شکل ۳- آبشار گنج‌نامه

شکل ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه

استان همدان یکی از مراکز تمدنی بسیار کهن در ایران و جهان به شمار می‌آید. به همین دلیل این سرزمین آثار باستانی و تاریخی مختلفی را از دوران گذشته به یادگار دارد. وجود این آثار زمینه و امکان فراوانی را برای رونق صنعت گردشگری استان در کنار جاذبه‌های فرهنگی، هنری و اقتصادی فراهم کرده است. بنابراین استان همدان برای تبدیل شدن به یکی از قطب‌های گردشگری در سطح کشور و حتی جهان از ویژگی و امکان بالایی برخوردار است. در کنار این ویژگی‌ها این منطقه از لحاظ طبیعت گردی و چشم‌اندازهای منابع آبی و کوهستانی دارای پتانسیل قابل توجه گردشگری طبیعت می‌باشد. از منابع آبی قابل توجه می‌توان حداقل به سه منطقه کوهستانی آبی شامل سد اکباتان، غار علیصدر و آبشار گنج‌نامه که از مهمترین مناطق آبی گردشگری استان همدان نیز می‌باشد اشاره نمود؛ لذا در این تحقیق تمام بررسی‌ها و مقایسه‌ها بر روی این سه منطقه انجام شده است.

• غار علیصدر:

این غار در روستای علیصدر از توابع شهرستان کبودر آهنگ در ۷۵ کیلومتری شمال غربی شهر همدان واقع شده است. این غار یکی از عجایب طبیعی جهان و نمونه نادری از غارهای آبی قابل قایق‌رانی است. مردم روستای علیصدر و روستاهای اطراف از قدیم الایام، از آب آن بهره‌برداری می‌کردند؛ ولی هیچ‌گاه کاربری گردشگری آن مطرح نبوده است. تا اینکه در پنجم مهر ماه ۱۳۴۲ خبر کشف یک غار شگفت‌انگیز و بی‌انتهای در رسانه ملی، سیر محققان، کوهنوردان و علاقمندان آثار طبیعی را به سوی آن سرازیر کرد. غار علیصدر از بسیاری جهات، علی‌الخصوص به علت وجود گذرگاه‌های ممتد آبی و دریاچه‌های وسیع قایق‌رانی که در سرتاسر غار گسترده شده است، یکی از زیباترین جلوه‌های طبیعی ایران و جهان و پدیده‌ای منحصر به فرد در نوع خود می‌باشد که فقط در معدودی از غارهای جهان، مثل غار مویس

شکل ۴- دریاچه اکباتان

• سد اکباتان:

سد اکباتان در ۱۱ کیلومتری شرق همدان قرار گرفته است که از ۵ کیلومتری جاده همدان - ملایر منشعب شده و راه دسترسی به آن، به سمت روستای سنگستان می‌باشد. ویژگی‌هایی مانند: نزدیکی به شهر، فضای سبز اطراف و دریاچه سد، موجب شده است که کاربرد تفریحی نیز به آن افزوده گردد (شکل ۴).

روش پژوهش

در این تحقیق از دو روش توصیفی-تحلیلی و پیمایشی در راستای اهداف و برای پاسخ به سوالات پژوهش استفاده شده است. بر این اساس ابتدا به بررسی گزارش‌ها، اسناد و نقشه‌های مرتبط با حوزه مورد مطالعه و موضوع تحقیق، پرداخته شد و در قالب روش‌های میدانی سایر اطلاعات مورد نیاز که بخش مهمی از تحقیق را شامل می‌شود طی پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده از محل تحقیق جمع‌آوری و طبقه‌بندی گردید. با توجه به هدف تحقیق و با استفاده از روش SWOT ویژگی‌های جغرافیایی جاذبه‌های اکوتوریستی، مشتمل بر اکوتوریسم منابع آبی در سه منطقه غار علیصدر، آبشار گنج‌نامه و دریاچه سد اکباتان امکان‌سنجی و بررسی شد و بعد از تجزیه و تحلیل توصیفی و تحلیل نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصت، به تدوین راهبردها و استراتژی‌های مناسب جهت توسعه اکوتوریسم منابع آبی در مناطق کوهستانی اقدام شده و ماتریس نهایی در نواحی مورد مطالعه تهیه گردید. به این منظور مهمترین نقاط ضعف

و قوت و فرصت و تهدیدهای مناطق مورد نظر، به صورت پرسشنامه برای کسب نظرات ۵۰ نفر از مسئولین و افراد مطلع محلی تدوین شده و در قالب طیف لیکرت (سوالات ۵ گزینه‌ای) در اختیار ۲۵۰ نفر از گردشگران قرار گرفته، نتایج در نرم‌افزار spss13 تجزیه و تحلیل شد. در ادامه برای رتبه‌دهی به عوامل داخلی و خارجی از مسئولین خواسته شد، به هر کدام از عوامل رتبه ۱ تا ۴ بدهند. رتبه‌های هر عامل در ضریب اهمیت آن عامل ضرب گردیده و در نهایت امتیاز نهایی دو ماتریس عوامل داخلی و خارجی در ماتریس نهایی SWOT به نمایش گذاشته شد. در پایان مهمترین استراتژی‌ها برای توسعه اکوتوریسم منابع آبی مشخص شد.

نتایج و بحث

نقاط ضعف و قوت و فرصت و تهدیدهای مناطق مورد نظر از نظرات ۵۰ نفر از مسئولین و افراد مطلع محلی استخراج گردیده که در جداول شماره (۱) تا (۷) قرار داده شده‌اند.

جدول ۱- ماتریس عوامل داخلی مؤثر بر گردشگری ناحیه مطالعه (نقاط قوت)

نقاط قوت

۱. وجود جاذبه‌های مورفولوژیکی-زمین‌شناختی و تاریخی در کنار جاذبه‌های آبی سه منطقه
۲. وجود پوشش گیاهی مناسب در مناطق مورد نظر بخصوص در اطراف دریاچه اکباتان و آبشار گنج‌نامه
۳. آب و هوای کوهستانی به عنوان مزیت رقابتی بخصوص در تابستان
۴. وجود سابقه گردشگری در منطقه
۵. نگرش مثبت جامعه محلی نسبت به گردشگری
۶. وجود زیرساخت‌های اولیه گردشگری در مقایسه با سایر حوزه‌های اطراف در منطقه
۷. نزدیکی مناطق مورد نظر به همدان به عنوان بزرگترین مرکز جمعیتی استان
۸. استعداد مناطق نمونه برای سرمایه‌گذاری
۹. امکان توسعه ورزش‌های زمستانی و نیز آبی در اکوسیستم مورد نظر همچون غواصی و قایق‌رانی در غار علیصدر و دریاچه اکباتان به دلیل وجود عمق مناسب
۱۰. افزایش آگاهی افراد محلی نسبت به ارزش‌های زیست محیطی مناطق مورد نظر
۱۱. تشویق روحیه جمعی محلی و احساس غرور در میان ساکنان مناطق مورد نظر

جدول ۲- ماتریس عوامل داخلی مؤثر بر گردشگری ناحیه مطالعه (نقاط ضعف)

نقاط ضعف

۱. کمبود فضای مربوط به پارکینگ
۲. عدم اطلاع‌رسانی مناسب در مورد اکوتوریسم منابع آبی مناطق مورد نظر بخصوص درباره دریاچه اکباتان
۳. کمبود امکانات اقامتی و رفاهی متنوع و استاندارد همچون وجود فضای مناسب برای چادر زدن و ...
۴. وضعیت نامناسب برخی جاده‌های منتهی به مناطق مورد نظر
۵. وجود زمستان‌های سرد و عدم امکان بهره‌برداری بهینه از جاذبه‌های آبی سه منطقه به دلیل عدم زیرساخت‌های مناسب
۶. افزایش آلودگی اکوسیستم‌های آبی و کاهش منابع آبی مناطق مورد نظر
۷. عدم آگاهی گردشگران و بی‌توجهی نسبت به اهمیت زیست‌محیطی منابع آبی مناطق مورد نظر
۸. عدم سازماندهی مناسب گردشگران منابع آبی در مناطق مورد نظر متناسب با ظرفیت منطقه

جدول ۳- ماتریس عوامل خارجی مؤثر بر گردشگری ناحیه مورد مطالعه (فرصت‌ها)

فرصت‌ها

۱. وجود منابع آبی فراوان در استان که قابلیت اکوتوریستی دارند
۲. افزایش گرایش‌ها و توجهات روزافزون به اکوتوریسم منابع آبی در کشور
۳. امکان افزایش انگیزه گردشگران خارج از استان و خارج از کشور
۴. وجود ظرفیت‌های بی‌شمار سرمایه‌گذاری در اکوتوریسم منابع آبی
۵. موقعیت جغرافیایی منحصر بفرد استان به عنوان حلقه اتصال مرکز کشور به غرب کشور و نزدیکی به قطب‌های جمعیتی مرکز همچون تهران به عنوان قطب‌های گردشگری
۶. وجود راه‌های ارتباطی متعدد به مناطق نمونه
۷. افزایش توجهات به وضعیت زیست‌محیطی اکوسیستم‌های آبی و مناطق حفاظت شده
۸. امکان بهره‌گیری از افراد مطلع بومی و جوانان در مشاغل مربوط به اکوتوریسم منابع آبی و کاهش بیکاری منطقه
۹. سودآوری و جاری شدن سرمایه و درآمد به منطقه
۱۰. برنامه‌های سازمان حفاظت محیط‌زیست در حفظ منابع طبیعی

جدول ۴- ماتریس عوامل خارجی مؤثر بر گردشگری ناحیه مورد مطالعه (تهدیدها)

تهدیدها

۱. در معرض خطر قرارگرفتن گونه‌های گیاهی و جانوری بر اثر پیدایش یک میکرواقلیم ناشی از دریاچه پشت سد اکباتان
۲. فصلی‌بودن اکوتوریسم منابع آبی بخصوص در مناطق کوهستانی
۳. ظرفیت پایین مدیریتی و عدم وجود نیروهای متخصص در منطقه
۴. عدم انگیزه بانک‌ها و موسسات اعتباری در گردشگری
۵. تخریب محیط‌زیست و بهره‌برداری‌های غیرعقلایی از آن
۶. ضعف ساختار تأسیسات و تجهیزات متناسب با گردشگری منابع آبی در کشور
۷. تراکم مسافران و شلوغی در مناطق میزبان در فصول گردشگری
۸. ضعف تبلیغات کافی برای معرفی مناطق مورد نظر به عنوان اکوتوریسم منابع آبی
۹. تنگناهای ناشی از بوروکراسی اداری برای کسب مجوز بازدید

ساده می‌توان گفت که این نواحی نیازمند بازنگری و سیاست‌های مناسب در جهت رفع ضعف‌ها و تهدیدها با استفاده از نقاط قوت و فرصت‌ها می‌باشند. بررسی‌های حاصل از ماتریس داخلی و خارجی (IE)^۲ به منظور تعیین استراتژی‌های برتر (مطلوب) در جداول شماره (۵) و (۶) ارائه گردیده است. با توجه به نظرات ارائه شده و محاسبات انجام شده بر روی این نظرات به منظور جمع‌بندی آنها اقدام به تشکیل این جداول گردید. ضریب اهمیت

در سه منطقه مورد مطالعه طبق جداول شماره (۱) تا (۴) تعداد ۱۱ قوت داخلی در برابر ۸ نقطه ضعف داخلی و تعداد ۱۰ فرصت خارجی در برابر ۹ تهدید خارجی مورد شناسایی و بررسی قرار گرفته است. بدین ترتیب در مجموع تعداد ۲۱ نقطه قوت و فرصت به عنوان مزیت‌ها و ۱۷ ضعف و تهدید به عنوان محدودیت‌ها و تنگناهای پیش‌روی اکوسیستم‌های آبی این مناطق جهت گسترش اکوتوریسم قابل شناسایی است. لذا در یک جمع‌بندی و تحلیل

بیانگر اهمیت نسبی یک عامل در مجموع نقاط قوت و ضعف و فرصت و تهدید است و از بی‌اهمیت (صفر) تا بسیار مهم (یک) می‌باشد. ضریب اهمیت از تقسیم مجموع وزن هر عامل بر جمع وزن عوامل داخلی بدست می‌آید. مجموع ضرایب بدست آمده باید برابر یک باشد. رتبه نیز شامل عدد ۱-۴ می‌باشد که توسط مسئولین به نقاط ضعف و قوت؛ فرصت و تهدید مناطق داده شده است. امتیاز نهایی از ضرب رتبه در ضریب اهمیت بدست می‌آید. در ماتریس داخلی و خارجی جمع نمره نهایی، بر روی محور Xها از ۱/۰ تا ۱/۹۹ نشان‌دهنده ضعف داخلی/خارجی سیستم است.

نمره‌های ۲/۰ تا ۲/۹۹ نشان‌دهنده این است که سیستم در وضع متوسط قرار دارد و نمره‌های ۳/۰ تا ۴/۰ بیانگر قوت سیستم است. نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدهای استخراج شده از نتایج مصاحبه با مسئولین و افراد مطلع محلی بیانگر اهمیت نسبی عامل S11 با ضریب اهمیت ۰/۰۵۸۵ در بین عوامل داخلی و O4 با ضریب اهمیت ۰/۰۵۸۹ در بین عوامل خارجی است. عدد ۲/۳۳ و ۳/۳۴ در این جدول بیانگر قوت داخلی و فرصت‌های نسبتاً زیاد سه منطقه نمونه در توسعه اکوتوریسم مبتنی بر منابع آبی می‌باشد.

جدول ۵- ماتریس عوامل داخلی تحلیل SWOT (رتبه‌بندی و اولویت‌سنجی نقاط قوت و ضعف)

تحلیل SWOT					
اولویت نهایی	امتیاز نهایی	رتبه	ضریب اهمیت	مجموع وزن‌ها	
قوت‌ها					
۷	۰/۱۸	۳/۴۱	۰/۰۵۳۶	۷۹۸	S1- وجود جاذبه‌های مورفولوژیکی-زمین‌شناختی و تاریخی در کنار جاذبه‌های آبی سه منطقه
۴	۰/۲۱	۳/۹۲	۰/۰۵۳۷	۸۰۰	S2- وجود پوشش گیاهی مناسب در مناطق مورد نظر بخصوص در اطراف دریاچه اکباتان و آبشار گنج‌نامه
۱۰	۰/۱۵	۲/۸۹	۰/۰۵۱۳	۷۶۴	S3- آب و هوای کوهستانی به عنوان مزیت رقابتی بخصوص در تابستان
۵	۰/۲۰	۴	۰/۰۴۹۸	۷۴۲	S4- وجود سابقه گردشگری در منطقه
۶	۰/۱۹	۳/۸۸	۰/۰۴۹۹	۷۴۳	S5- نگرش مثبت جامعه محلی نسبت به گردشگری
۱۱	۰/۱۱	۲/۱۳	۰/۰۵۱۳	۷۶۴	S6- وجود زیرساخت‌های اولیه گردشگری در مقایسه با سایر حوزه‌های اطراف در منطقه
۲	۰/۲۲	۳/۸۲	۰/۰۵۶۷	۸۴۴	S7- نزدیکی مناطق مورد نظر به همدان به عنوان بزرگترین مرکز جمعیتی استان
۹	۰/۱۶	۲/۹۷	۰/۰۵۵۰	۸۲۰	S8- استعداد مناطق نمونه برای سرمایه‌گذاری
۳	۰/۲۱	۳/۷۱	۰/۰۵۶۵	۸۴۱	S9- امکان توسعه ورزش‌های زمستانی و نیز آبی در اکوسیستم مورد نظر همچون غواصی و قایق‌رانی در غار علیصدر و دریاچه اکباتان به دلیل وجود عمق مناسب
۸	۰/۱۷	۳/۴۲	۰/۰۵۰۵	۷۵۲	S10- افزایش آگاهی افراد محلی نسبت به ارزش‌های زیست‌محیطی مناطق مورد نظر
۱	۰/۲۳	۴	۰/۰۵۸۵	۸۷۱	S11- وجود روحیه جمعی محلی و احساس غرور در میان ساکنان مناطق مورد نظر
ضعف‌ها					
۲	۰/۲۰	۴	۰/۰۴۹۳	۷۳۴	W1- کمبود فضای مربوط به پارکینگ
۱	۰/۲۱	۳/۹۱	۰/۰۵۳۶	۷۹۹	W2- عدم اطلاع‌رسانی مناسب در مورد اکوتوریسم منابع آبی مناطق مورد نظر بخصوص درباره دریاچه اکباتان
۶	۰/۱۳	۲/۵۳	۰/۰۵۲۰	۷۷۵	W3- کمبود امکانات اقامتی و رفاهی متنوع و استاندارد همچون وجود فضای مناسب برای چادر زدن و ...
۸	۰/۱	۲/۰۸	۰/۰۴۹۴	۷۳۶	W4- وضعیت نامناسب برخی جاده‌های منتهی به مناطق مورد نظر
۳	۰/۱۹	۳/۶۳	۰/۰۵۲۴	۷۸۱	W5- وجود زمستان‌های سرد و عدم امکان بهره‌برداری بهینه از جاذبه‌های آبی سه منطقه به دلیل عدم زیرساخت‌های مناسب
۵	۰/۱۸	۳/۶۸	۰/۰۴۹۹	۷۴۴	W6- افزایش آلودگی اکوسیستم‌های آبی و کاهش منابع آبی مناطق مورد نظر
۴	۰/۱۸	۳/۳۳	۰/۰۵۳۶	۷۹۸	W7- عدم آگاهی گردشگران و بی‌توجهی نسبت به اهمیت زیست‌محیطی منابع آبی مناطق مورد نظر
۷	۰/۱۱	۱/۹۸	۰/۰۵۳۳۱	۷۹۱	W8- عدم سازماندهی مناسب گردشگران منابع آبی مناطق مورد نظر متناسب با ظرفیت منطقه
-	۳/۳۳	-	Σ۱	۱۴۸۹۷	IFE

جدول ۶- ماتریس عوامل خارجی تحلیل SWOT (رتبه بندی و اولویت سنجی نقاط ضعف، تهدید)

اولویت نهایی	امتیاز نهایی	رتبه	ضریب اهمیت	مجموع وزن‌ها	تحلیل SWOT
فرصت‌ها					
۱	۰/۲۴	۴	۰/۰۵۸۸	۸۵۲	O۱- وجود منابع آبی فراوان در استان که قابلیت اکتوریستی دارند
۷	۰/۱۶	۳/۵۳	۰/۰۴۴۸	۶۴۹	O۲- افزایش گرایش‌ها و توجهات روزافزون به اکتوریسم منابع آبی در کشور
۹	۰/۱۱	۱/۹۹	۰/۰۵۴۴	۷۸۸	O۳- امکان افزایش انگیزه گردشگران خارج از استان و خارج از کشور
۲	۰/۲۲	۳/۷۵	۰/۰۵۸۹	۸۵۴	O۴- وجود ظرفیت‌های بی‌شمار سرمایه‌گذاری در اکتوریسم منابع آبی
۴	۰/۲۰	۳/۵۹	۰/۰۵۶۷	۸۲۲	O۵- موقعیت جغرافیایی منحصر بفرده استان به عنوان حلقه اتصال مرکز کشور به غرب کشور و نزدیکی به قطب‌های جمعیتی مرکز همچون تهران به عنوان قطب‌های گردشگر فرست
۵	۰/۱۹	۳/۸۵	۰/۰۵۰۶	۷۳۳	O۶- وجود راه‌های ارتباطی متعدد به مناطق نمونه
۳	۰/۲۱	۳/۹۸	۰/۰۵۱۵	۷۴۷	O۷- افزایش توجهات به وضعیت زیست‌محیطی اکوسیستم‌های آبی و مناطق حفاظت شده
۸	۰/۱۴	۲/۷۵	۰/۰۴۹۴	۷۱۶	O۸- امکان بهره‌گیری از افراد مطلع بومی و جوانان در مشاغل مربوط به اکتوریسم منابع آبی و کاهش بیکاری منطقه
۶	۰/۱۸	۳/۸۸	۰/۰۴۶۸	۶۷۸	O۹- سودآوری و جاری شدن سرمایه و درآمد به منطقه
۱۰	۰/۰۷	۱/۵۵	۰/۰۴۸۳	۷۰۰	O۱۰- برنامه‌های سازمان حفاظت محیط‌زیست در حفظ منابع طبیعی
تهدیدها					
۹	۰/۱۰	۲/۱۱	۰/۰۴۹۲	۷۱۳	T۱- در معرض خطر قرار گرفتن گونه‌های گیاهی و جانوری بر اثر پیدایش یک میکرواقلیم ناشی از دریاچه پشت سد اکباتان
۸	۰/۱۴	۲/۵۵	۰/۰۵۵۸	۸۰۹	T۲- فصلی بودن اکتوریسم منابع آبی بخصوص در مناطق کوهستانی
۲	۰/۲۱	۳/۹۸	۰/۰۵۳۵	۷۷۶	T۳- ظرفیت پایین مدیریتی و عدم وجود نیروهای متخصص در منطقه
۶	۰/۱۷	۳	۰/۰۵۶۴	۸۱۷	T۴- عدم انگیزه بانک‌ها موسسات اعتباری در گردشگری
۱	۰/۲۲	۴	۰/۰۵۵۱	۷۹۹	T۵- تخریب محیط‌زیست و بهره‌برداری‌های غیرعقلایی از آن
۷	۰/۱۷	۳/۵	۰/۰۴۹۵	۷۱۷	T۶- ضعف ساختار تأسیسات و تجهیزات متناسب با گردشگری منابع آبی در کشور
۴	۰/۲۱	۴	۰/۰۵۳۵	۷۷۵	T۷- تراکم مسافران و شلوغی در مناطق میزبان در فصول گردشگری
۵	۰/۱۹	۳/۴۴	۰/۰۵۵۱	۷۹۹	T۸- ضعف تبلیغات کافی برای معرفی اکتوریسم منابع آبی
۳	۰/۲۱	۴	۰/۰۵۱۷	۷۴۹	T۹- تنگناهای ناشی از بوروکراسی اداری برای کسب مجوز بازدید
-	۳/۳۴	-	Σ۱	۱۴۴۹۳	ΣEFE

می‌باشد. با این حال سه نوع راهبرد دیگر نیز آورده شده است. جدول شماره (۷) خلاصه راهبردهای ارائه شده را نشان می‌دهد.

• راهبردها
براساس نتایج حاصل از جدول SWOT، مهمترین راهبردها در مورد اکتوریسم منابع آبی استان همدان راهبرد تهاجمی

جدول ۷- ماتریس خلاصه راهبردها و راهکارهای لازم برای توسعه اکوتوریسم منابع آبی استان همدان بر اساس تحلیل SWOT

	فرصت‌ها (O) O۱ O۲ O۳ O۴ O۵ O۶ O۷ O۸ O۹ O۱۰	تهدیدها (T) T۱ T۲ T۳ T۴ T۵ T۶ T۷ T۸ T۹	
قوت‌ها (S) S۱ S۲ S۳ S۴ S۵ S۶ S۷ S۸ S۹ S۱۰ S۱۱	<p>استراتژی‌های رقابتی / تهاجمی (SO)</p> <p>۱. بهره‌گیری بهینه از فرصت وجود منابع آبی فراوان در استان در کنار جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، ژئومورفولوژیکی، فضای سبز مناسب برای به حداکثر رساندن توسعه اکوتوریسم، توریسم فرهنگی و توریسم تاریخی در جهت استفاده مؤثر از انواع جاذبه‌های آبی استان همدان</p> <p>۲. بهره‌گیری از وجود راه‌های ارتباطی متعدد به مناطق نمونه برای توسعه زیرساخت‌های اکوتوریستی موجود</p> <p>۳. استفاده بهینه از قابلیت‌های منابع آبی موجود در توسعه ورزش‌های آبی</p> <p>۴. استفاده از شرایط آب و هوای کوهستانی در توسعه ورزش‌های زمستانی در فصل سرد</p> <p>۵. بهره‌گیری از فرصت موقعیت جغرافیایی همدان و نزدیکی آن به تهران با توجه به نزدیکی این نواحی به همدان در توسعه گردشگری منابع آبی استان</p> <p>۶. استفاده از امکان بهره‌گیری از افراد مطلع بومی و جوانان در مشاغل مربوط به اکوتوریسم منابع آبی و کاهش بیکاری منطقه با توجه به وجود روحیه جمعی محلی و احساس غرور در میان ساکنان مناطق مورد نظر</p> <p>۷. تأکید بر همکاری سازمان حفاظت محیط‌زیست در مناطق نمونه گردشگری آبی استان برای افزایش آگاهی افراد محلی نسبت به ارزش‌های زیست‌محیطی مناطق مورد نظر</p> <p>۸. ایجاد تشکل‌های ژئوتوریستی با توجه به پدیده‌های متنوع ژئومورفولوژیکی در این ناحیه</p> <p>۹. افزایش توجه دولت و بخش خصوصی در جهت استفاده از فرصت وجود ظرفیت‌های بی‌شمار سرمایه‌گذاری در اکوتوریسم منابع آبی برای توسعه استعدادهای سرمایه‌گذاری در مناطق مورد نظر</p> <p>۱۰. تمرکز بر استفاده از جاذبه‌های اکوسیستم‌های آبی استان همدان با توجه به افزایش گرایش‌ها و توجهات روزافزون به اکوتوریسم منابع آبی در کشور</p>	<p>استراتژی‌های تنوع (ST)</p> <p>۱. تنوع بخشی به افزایش انگیزه بانک‌ها و موسسات اعتباری برای سرمایه‌گذاری در اکوتوریسم با توجه استعداد مناطق نمونه</p> <p>۲. تنوع بخشی به برنامه‌های تبلیغاتی به منظور معرفی جاذبه‌های اکوتوریستی این منابع آبی و جذب گردشگر</p> <p>۳. بهره‌گیری بهینه و هدفمند با تأکید بر توانایی‌های درونی و ارتقاء ظرفیت‌های آن (نقاط قوت) در جهت برنامه‌ریزی برای حذف یا کاهش تهدیدات بیرونی (تهدیدها) مانند کاهش تنگناهای ناشی از نظام اداری، ساماندهی گردشگران متناسب با ظرفیت منطقه</p> <p>۴. برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و مطالعه دقیق گونه‌های زیستی در جهت کاهش تخریب‌های زیست‌محیطی در مناطق مورد نظر با بهره‌گیری از افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی افراد محلی نسبت به ارزش‌های زیست‌محیطی</p> <p>۵. تنوع بخشی در بهره‌گیری از نیروهای متخصص در منطقه برای شناسایی و بهره‌گیری از نقاط قوت اکوتوریستی منابع آبی استان همدان</p> <p>۶. تنوع بخشی در استفاده از جاذبه‌های مورفولوژیکی-زمین‌شناختی و تاریخی در کنار جاذبه‌های آبی سه منطقه برای کاهش تهدید ناشی از فصلی بودن اکوتوریسم منابع آبی استان</p>	
	ضعف‌ها (W) W۱ W۲ W۳ W۴ W۵ W۶ W۷ W۸	<p>استراتژی‌های بازنگری (WO)</p> <p>۱. بازنگری در جهت کاستن از محدودیت‌ها و ضعف‌ها و نارسایی‌های داخلی با بهره‌مندی از فرصت‌های موجود و پیشنهادی از سوی محیط بیرونی</p> <p>۲. بازنگری در بهره‌گیری فصلی از اکوسیستم‌های آبی در گردشگری با توجه به افزایش گرایش‌ها و توجهات روزافزون به اکوتوریسم منابع آبی در کشور</p> <p>۳. بازنگری در از بین بردن ضعف عدم اطلاع‌رسانی مناسب در مورد اکوتوریسم منابع آبی با توجه به بهره‌گیری از موقعیت جغرافیایی استان و نزدیکی به مراکز بزرگ جمعیتی کشور به عنوان قطب‌های گردشگر فرست</p> <p>۴. بازنگری یا کاهش ضعف درونی از جمله نامناسب بودن نحوه و ارائه تسهیلات، نبود یا کمبود تسهیلات و تجهیزات اقامتی و رفاهی</p> <p>۴. بازنگری در کاهش ضعف نامناسب بودن وضعیت جاده‌های ارتباطی با توجه به فرصت وجود راه‌های ارتباطی متعدد به مناطق مورد نظر</p> <p>۵. بازنگری در کمبود پارکینگ و سایر امکانات اقامتی در مناطق نمونه با بهره‌گیری از درآمدهای جاری شده از اکوتوریسم آبی به منطقه</p> <p>۶. بازنگری در نحوه سازماندهی گردشگران متناسب با ظرفیت منطقه</p> <p>۷. بهره‌گیری از برنامه‌ها و قوانین سازمان حفاظت محیط‌زیست در جهت کاهش یا حذف آلودگی‌های زیست‌محیطی اکوسیستم‌های آبی مورد نظر</p>	<p>استراتژی‌های تدافعی (WT)</p> <p>۱. استفاده از منابع موجود (طبیعی- انسانی، تکنولوژی و ساختاری و ...) در جهت کاهش یا حذف نارسایی‌ها و موانع درونی و تهدیدها و خطرات موجود در محیط بیرونی با استفاده از استراتژی ترمیمی، حفاظتی و تغییریری</p> <p>۲. برگزاری سمینارها، همایش‌ها و نشست‌ها در جهت توسعه سرمایه‌گذاری در صنعت اکوتوریسم منابع آبی توسط میراث فرهنگی و گردشگری استان، شورای شهر و سایر نهادها و مسئولان مرتبط و دعوت از سرمایه‌گذاران مختلف</p> <p>۳. برنامه‌ریزی برای افزایش امکانات اقامتی در کنار اکوسیستم‌های آبی استان همدان</p> <p>۴. اطلاع‌رسانی و توسعه تبلیغات در مورد ظرفیت اکوسیستم‌های آبی استان همدان برای توسعه سرمایه‌گذاری و توسعه گردشگر</p> <p>۵. افزایش آگاهی گردشگران و مردم محلی نسبت به اهمیت اکوسیستم‌های آبی برای کاهش تخریب‌ها و بهره‌برداری‌های غیرعقلایی از محیط‌زیست مناطق مورد نظر</p> <p>۶. هم‌اندیشی برای کاهش گردشگری فصلی مناطق آبی مورد نظر و سایر مناطق آبی استان</p>

• استراتژی‌های تدوین شده در بخش آب

با توجه به داده‌های استخراج شده از پرسشنامه‌ها، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی تنظیم و با استفاده از ماتریس تجزیه تحلیل SWOT، استراتژی‌ها تدوین شد. در پایان با

استفاده از ماتریس چهارخانه‌ای عوامل داخلی و خارجی (IE)، استراتژی‌های مطلوب جهت افزایش بازده اقتصادی در رابطه با گردشگری و مشاغل با توجه به محدودیت منابع آبی ارائه شده انتخاب و پیشنهاد گردیدند (جدول ۸).

جدول ۸- استراتژی افزایش بازده اقتصادی در رابطه با گردشگری و مشاغل با توجه به محدودیت منابع آبی

ردیف	استراتژی	(فرصت‌ها) O	(قوت‌ها) S
SO _۱	ایجاد مناطق گردشگری و تفریحی (تفرجگاه‌های پیرامون شهری)	O۱,۵,۶	S۱,۳,۷,۹,۲
SO _۲	ایجاد و توسعه صنایع تبدیلی و بسته‌بندی به منظور افزایش ارزش افزوده فرآورده‌های کشاورزی و دامی	O۴,۸,۹	S۵,۶,۱۰,۱۱
ردیف	استراتژی	(تهدیدها) T	(قوت‌ها) S
ST _۱	ایجاد شغل در قالب تشکلهای تولیدی به منظور کاهش فشار بر منابع آب و خاک	T۳,۴,۶,۹	S۶,۷,۸,۱۱
ST _۲	اصلاح الگوهای مصرف آب در بخش کشاورزی با استفاده از فن‌آوری‌های جدید	T۵,۶,۷,۸	S۳,۶,۱۰
ST _۳	ایجاد و گسترش شیوه‌های نوین بهره‌برداری از منابع آب و خاک	T۳,۵,۶,۷,۸	S۵,۶,۱۰
ST _۴	ترویج و تحکیم مکانیزم‌های مدیریتی مشارکت جویانه با اولویت به کارگیری نیروهای ماهر و تحصیل کرده بومی	T۳,۶,۸,۹	S۵,۶,۸,۱۰
ST _۵	ایجاد و گسترش شرکت‌های مردمی چند منظوره	T۳,۶,۸,۹	S۵,۶,۸,۱۰
ردیف	استراتژی	(تهدیدها) T	(ضعف‌ها) W
WT _۱	اصلاح و تصویب قوانین و مقررات مربوط در خصوص مدیریت منابع آب	T۳,۴,۵,۶,۸	W۲,۷,۸
WT _۲	توسعه و ترویج مهارت‌های لازم در زمینه استفاده بهینه از منابع از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی محلی و منطقه‌ای	T۳,۶,۸,۹	W۱,۲,۳,۷,۸
WT _۳	ایجاد و تقویت طرح آبخیزداری به منظور حفاظت از منابع طبیعی	T۳,۴,۵,۶,۸	W۲,۵,۷,۸

نمره نهایی عوامل داخلی ۱/۰ تا ۱/۹۹ نشان‌دهنده ضعف داخلی سیستم، نمره‌های ۲/۰ تا ۲/۹۹ نشان‌دهنده قرارگیری سیستم در وضعیت متوسط و نمره‌های ۳/۰ تا ۴/۰ بیانگر قوت سیستم است. به همین صورت جمع نمره ماتریس عوامل خارجی از ۱/۰ تا ۱/۹۹ بیانگر ضعف سیستم و نمره‌های ۲/۰ تا ۲/۹۹ بیانگر وضع متوسط و نمره‌های ۳/۰ تا ۴/۰ بیانگر قرارداد داشتن سیستم در وضعیت عالی است. با توجه به مطالب فوق و با تجزیه و تحلیل نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدید از طریق تکنیک SWOT نمره نهایی نقاط قوت و ضعف اکوسیستم‌های آبی مناطق مورد نظر برابر با ۳/۳۳ است که بیانگر پتانسیل بسیار بالای مناطق مورد نظر در جذب گردشگران است. نمره نهایی فرصت‌ها و تهدیدات نیز معادل ۲/۳۴ است که نشان‌دهنده فرصت‌های خارجی زیاد برای

توسعه گردشگری منابع آبی می‌باشد. با توجه به شکل شماره (۵) موقعیت استراتژیک، رشد و توسعه گردشگری در این ناحیه به خوبی مشخص شده است. این موقعیت استراتژیک، بیانگر انتخاب استراتژی تهاجمی و حرکت با تمام قوا به سمت رشد و توسعه اکوتوریسم منابع آبی می‌باشد. همچنین با توجه به نتایج حاصل شده می‌توان گفت که این تکنیک در مراحل مختلف می‌تواند راهبردها و راهکارهای لازم را برای توسعه اکوتوریسم منابع آبی در استان همدان با از بین بردن ضعف‌ها و مبارزه با تهدیدهای بیرونی و بهره‌گیری از نقاط قوت و فرصت بیرونی ارائه دهد. به علاوه این تکنیک توانسته اولویت‌بندی نهایی عوامل مؤثر (نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها) در توسعه اکوتوریسم منابع آبی را به خوبی شناسایی و بیان کند.

سبب آنکه استفاده از طبیعت را به صورت بهینه و با برنامه‌ریزی مد نظر قرار می‌دهد، می‌تواند فشار کمتری بر محیط‌زیست اکوسیستم‌های آبی در مقایسه با استفاده بی‌برنامه و بدون زیرساخت‌های مناسب فراهم آورد. ۴۶ درصد مسئولین و جامعه محلی و ۳۲ درصد گردشگران توسعه زیرساخت‌های گردشگری را در حفظ محیط‌زیست بسیار مؤثر دانسته‌اند (جدول ۱۰).

جدول ۱۰- تأثیر توسعه زیرساخت‌های گردشگری در حفظ محیط

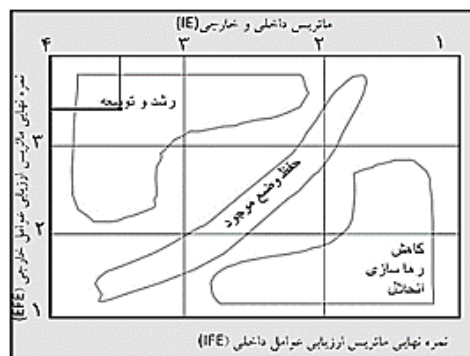
زیست

ارزش	گردشگران		مردم و مسئولین	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۳	۱۱/۵	۳	۶
زیاد	۶۴	۳۲	۲۳	۴۶
متوسط	۵۹	۲۹/۵	۱۲	۲۴
کم	۳۳	۱۶/۵	۶	۱۲
خیلی کم	۲۱	۱۰/۵	۵	۱۰
جمع	۲۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰

۳۶/۵ درصد گردشگران و ۶۰ درصد مسئولین و مردم معتقد به تأثیر بالای توسعه اکوتوریسم منابع آبی در توجه به مناطق حفاظت شده بوده‌اند. بالاترین درصد در سطح بعدی تأثیر در سطح متوسط بوده است که در گروه گردشگران ۳۳ درصد و در گروه مسئولین و افراد مطلع بومی ۲۲ درصد می‌باشد. این بدان معنی است که از دیدگاه پرسش‌شوندگان گسترش اکوتوریسم در مناطق مورد مطالعه موجب حفظ محیط‌زیست و استفاده بهینه از چشم‌اندازهای طبیعی با کمترین هزینه می‌گردد (جدول ۱۱).

جدول ۱۱- تأثیر توسعه اکوتوریسم منابع آبی در توجه به مناطق حفاظت شده

ارزش	گردشگران		مردم و مسئولین	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۱۲	۶	۲	۴
زیاد	۷۳	۳۶/۵	۳۰	۶۰
متوسط	۶۶	۳۳	۱۱	۲۲
کم	۳۴	۱۷	۴	۸
خیلی کم	۱۵	۷/۵	۳	۶
جمع	۲۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰

شکل ۵- ماتریس نهایی (موقعیت استراتژیک، رشد و توسعه گردشگری)

نتایج پرسشنامه جامعه آماری نشان می‌دهد که بیش از ۵۴ درصد از تعداد گردشگران و مسئولین، به نقش متوسط به بالای اکوتوریسم منابع آبی در افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی معتقد بودند. جدول (۹) توزیع نظرات پاسخگویان را در بین دو گروه بر حسب فراوانی و درصد آنها نشان داده است. بین دو متغیر گسترش اکوتوریسم منابع آبی و افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی نسبت به ارزش اکوسیستم‌های مورد نظر همبستگی معناداری وجود دارد.

جدول ۹- نقش اکوتوریسم منابع آبی در افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی

ارزش	گردشگران		مردم و مسئولین	
	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد
خیلی زیاد	۲۲	۱۱	۴	۸
زیاد	۳۴	۱۷	۷	۱۱
متوسط	۱۰۸	۵۴	۳۳	۶۹
کم	۲۰	۱۰	۴	۸
خیلی کم	۱۶	۸	۲	۴
جمع	۲۰۰	۱۰۰	۵۰	۱۰۰

ارتباط بین دو متغیر گسترش زیرساخت‌های اکوتوریسم منابع آبی و حفظ محیط‌زیست مناطق مورد مطالعه از طریق نتایج پرسشنامه‌ها بررسی شده، نشان داده شد که میان این دو متغیر همبستگی مستقیم وجود دارد. به این معنی که اگر زیرساخت‌های اکوتوریسم در مناطق مورد نظر انجام گیرد به

سد اکباتان به عنوان مهمترین نطقه ضعف و مؤلفه وضعیت نامناسب برخی جاده‌های منتهی به مناطق مورد نظر به عنوان آخرین اولویت در نقاط ضعف جهت توسعه اکوتوریسم منابع آبی مورد شناسایی قرار گرفته شده است. علاوه بر این از بین فرصت‌های بیرونی، وجود منابع آبی فراوان در استان که قابلیت اکوتوریستی دارند مهمترین فرصت بیرونی و برنامه‌های سازمان حفاظت محیط زیست در حفظ منابع طبیعی به عنوان کم اولویت‌ترین فرصت خارجی برای توسعه اکوتوریسم مورد شناسایی قرار گرفته است. همچنین از بین تهدیدهای خارجی مؤلفه تخریب محیط‌زیست و بهره‌برداری‌های غیرعقلایی به عنوان مهمترین تهدید و در معرض خطر قرارگرفتن گونه‌های گیاهی و جانوری بر اثر پیدایش یک میکرواقلیم ناشی از دریاچه پشت سد اکباتان به عنوان کم‌اهمیت‌ترین تهدید خارجی به شمار آمده است. نتایج این تحقیق رهیافت‌های نوینی را با توجه به قابلیت‌ها و تنگناهای فضای-مکانی در راستای توسعه‌ی همه جانبه در اختیار قرار می‌دهد و بیانگر وجود قابلیت‌های توسعه گردشگری در منابع آبی استان است. بررسی پرسشنامه‌ها نیز نشان داد که بین دو متغیر گسترش زیرساخت‌های اکوتوریسم منابع آبی و حفظ محیط‌زیست مناطق مورد مطالعه همبستگی مستقیم وجود دارد. به این معنی که اگر زیرساخت‌های اکوتوریسم در مناطق مورد نظر انجام گیرد به سبب آنکه استفاده از طبیعت را به صورت بهینه و با برنامه‌ریزی مد نظر قرار می‌دهد می‌تواند موجب مصرف بهینه منابع آبی و همچنین توسعه گردشگری در منطقه مورد مطالعه گردد. به علاوه این موضوع می‌تواند موجب ایجاد اشتغال و توسعه صنعت گردشگری و خدمات آن گردد.

- ۴- استفاده بهینه از قابلیت‌های منابع آبی موجود براساس ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی در جهت توسعه تفرجگاهی.
- ۵- استفاده از شرایط آب و هوای کوهستانی در توسعه ورزش‌های زمستانی در فصل سرد مثل اسکی.
- ۶- برنامه‌ریزی در بهره‌گیری فصلی از اکوسیستم‌های آبی در گردشگری با محوریت حفاظت از منابع آبی در منطقه.
- ۷- اطلاع‌رسانی و توسعه تبلیغات در مورد ظرفیت اکوسیستم‌های آبی استان همدان برای توسعه سرمایه‌گذاری و توسعه گردشگری به جای استفاده از منابع آب در سایر بخش‌های کم بازده.

پی‌نوشت

- 1- Quantitative Strategic Planning Matrix
- 2- Internal-External Matrix

در این پژوهش با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی جاذبه‌های اکوتوریستی منابع آبی به روش SWOT، اکوتوریسم منابع آبی در سه منطقه غار علیصدر، آبشار گنج‌نامه و دریاچه اکباتان امکان‌سنجی و بررسی شد. بعد از تجزیه و تحلیل توصیفی و تحلیل SWOT، به تدوین راهبردها و استراتژی‌های مناسب جهت توسعه اکوتوریسم منابع آبی در مناطق کوهستانی و ماتریس نهایی در نواحی مورد مطالعه اقدام گردید. از بین مجموع عوامل داخلی مؤثر بر توسعه اکوتوریسم منابع آبی در نواحی مورد مطالعه، تعداد ۱۱ عامل به عنوان نقاط قوت و تعداد ۸ عامل به عنوان نقاط ضعف و از بین مجموع عوامل خارجی مؤثر بر توسعه اکوتوریسم منابع آبی در نواحی مورد مطالعه، تعداد ۱۰ عامل به عنوان فرصت خارجی و تعداد ۹ عامل به عنوان تهدید خارجی شناسایی و در تحلیل SWOT مورد ارزیابی قرار گرفتند. نتایج بدست آمده نشان می‌دهد که از دیدگاه پرسش‌شوندگان گسترش اکوتوریسم منابع آبی در مناطق مورد مطالعه موجب حفظ محیط‌زیست و استفاده بهینه از چشم‌اندازهای طبیعی با کمترین هزینه می‌گردد. بعلاوه در بین نقاط قوت، مؤلفه وجود روحیه جمعی محلی و احساس غرور در میان ساکنان مناطق مورد نظر به عنوان مهمترین نقطه قوت و مؤلفه وجود زیرساخت‌های اولیه گردشگری در مقایسه با سایر حوزه‌های اطراف در منطقه به عنوان کم‌اهمیت‌ترین نقطه قوت در توسعه توریسم محسوب شده‌اند. همچنین مؤلفه عدم اطلاع‌رسانی مناسب در مورد اکوتوریسم منابع آبی مناطق مورد نظر بخصوص درباره دریاچه

پیشنهادات

- با توجه به نتایج پژوهش حاضر، استراتژی‌های زیر به عنوان استراتژی‌های مطلوب به ترتیب اولویت پیشنهاد می‌گردند:
- ۱- ایجاد مشاغل در قالب تشکلهای خدماتی اکوتوریسم آبی به منظور کاهش فشار بر منابع آب و خاک.
  - ۲- اصلاح الگوهای مصرف آب در بخش کشاورزی با استفاده از فناوری‌های جدید در مناطق کوهستانی الوند و تمرکز بر روی حفاظت از آن در جهت استفاده در اکوتوریسم آبی مثل مراکز تفریحات آبی.
  - ۳- بهره‌گیری بهینه از فرصت وجود منابع آبی فراوان در استان در کنار جاذبه‌های تاریخی، فرهنگی، ژئومورفولوژیکی، فضای سبز مناسب برای به حداکثر رساندن توسعه اکوتوریسم، توریسم فرهنگی و توریسم تاریخی در جهت استفاده مؤثر از انواع جاذبه‌های آبی به عنوان مکمل توسعه گردشگری استان همدان.

- وزین، ن. ۱۳۹۳. تدوین الگوی برنامه‌ریزی راهبردی توسعه اکوتوریسم تالابی در راستای سلامت اکوسیستم تالاب و پایداری جوامع روستایی، مورد محدوده تالاب‌های میانکاله و لپوی زاغمرز. مجله علمی-پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی، جغرافیا، ۴(۲)، پیاپی ۱۳: ۱۵۳-۱۷۴.
- Chang H. and Huang W. 2006. Application of a quantification SWOT analytical method. *Mathematical and computer modeling*, 43: 158-169.
- Lixiao-dong L.I. 2005. An application of SWOT analytic way in national parks' traveling programs of Jing Yue-tan [J]. *Journal of Changchun University*, 6: 23.
- Ping R. 2006. SWOT Analysis of Ecotourism Industry in Zipeng Mountain National Forest Park [J]. *Chinese Agricultural Science Bulletin*, 9: 98.
- جوزی، ع. ۱۳۹۴. طراحی محیط‌زیستی پارک کوهستانی با تأکید بر توسعه گردشگری طبیعت، (نمونه موردی: پارک کوهستانی گلابدره منطقه یک تهران). پژوهش‌های محیط‌زیست، ۶(۱۱): ۱۴-۳.
- حیدری، ت. ۱۳۹۲. ارزیابی قابلیت‌های گردشگری شهر زنجان و راهبردهای تقویت جذب گردشگر. مطالعات گردشگری، ۷(۲۱): ۵۷-۲۹.
- رمضانی، ب. ۱۳۹۰. ارزیابی آسیب‌پذیری زیست‌محیطی گردشگری سواحل بندر انزلی با استفاده از مدل SWOT. علوم و تکنولوژی محیط‌زیست، ۱۶ (ویژه‌نامه شماره ۱): ۲۷۵-۲۸۷.
- ضیایی، م. میرزایی، ر. ۱۳۸۸. چالش‌های مدیریتی و توسعه گردشگری در مناطق تحت حفاظت سواحل جنوبی دریای خزر (مطالعه موردی پناهگاه حیات‌وحش میانکاله). فصلنامه مطالعات جهانگردی، ۲: ۱-۳۴.